



ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΠΡΟΦΟΡΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΟΝΙΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1953



ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΖ' 1953
ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΙΟΥΝΙΟΥ 1953

ΤΕΥΧΟΣ 622

ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

Όλοκληρο τὸ Ἔθνος ἔζησε πάλι μιὰν ἀπὸ τὲς ὀδυνηρότερες δοκιμασίες πού προετοιμάζει ἡ Ἱστορία γιὰ τοὺς λαούς, προπάντων γιὰ τοὺς λαούς πού ἔχουν γνωρίσει τὴ μέθη τῆς ἀσυγκράτητης ἀκμῆς, τὴν ἠδονὴ τῆς ἀπεριόριστης ἐξουσίας καὶ τὴν ὑπερηφάνεια τοῦ πνευματικοῦ ὁδηγοῦ. Ἡ Μεγάλη Ἐπέτειος, ἡ 29ῆ Μαΐου, δὲν καλεῖ τοὺς Ἕλληνας σὲ πένθος καὶ σὲ περισυλλογὴ μόνον κάθε πεντακόσια ἢ ἑκατὸ χρόνια ἢ καὶ κάθε χρόνο. Ἡ Ἐπέτειος αὐτή, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην, εἶναι μιὰ Μνήμη Ἑλληνικὴ πού ἀρχίζει τὸ 1453, ἀλλὰ τέλος δὲν ἔχει. Εἶναι καὶ μνήμη πανανθρώπινη, κι αὐτὴ χωρὶς τέλος. Ἄν ὅμως σὲ ἄλλους τόπους καὶ σὲ ἄλλες κοινωνίες μένει σημαντικὸ ἱστορικὸ γεγονὸς καὶ κάθε τόσο γίνεται κέντρο ἐπίμονων καὶ γόνιμων ἐρευνῶν, ἂν, ἀκόμη, θεωρεῖται ἀρχὴ νέας εὐρωπαϊκῆς ζωῆς, ἐδῶ, σὲ κάθε Ἑλληνικὴ συνείδηση, φωτισμένη ἀπὸ τὴ γνώση ἢ θρεμένη ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ τὸ θρῦλο, εἶναι καθημερινὴ πραγματικότητα, πού τίποτα δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὴν παραμερίσει.

Ἡ 29ῆ Μαΐου εἶναι τὸ μεγάλο ἐθνικὸ Γεγονός. Τὸ Γεγονός πού συνοψίζει ὅ,τι μπορεῖ νὰ ὀνειρευτεῖ, νὰ ἀγαπήσει, νὰ σκεφτεῖ καὶ νὰ κρατήσῃ σὰν πολῦτιμο τίτλο εὐγενείας ἓνα Ἔθνος πού πολλὰ ἐπέσφερε

στὸν κόσμον καὶ ὅμως πολὺ ἐκακοτύχησε, πολὺ ἐπόνεσε καὶ πού ἀκριβὰ τοῦ στοιχίζει, σὲ κάθε δύσκολη ὥρα τῶν πολιτισμένων λαῶν, ἡ περηφάνεια του, ἡ ἀδάμαστη θέλησή του καὶ ἡ παντοτεινότης του νεότητά, — ἡ νεότητά τῶν Πεντακοσίων χρόνων ἢ τῶν Εἴκοσι Πέντε αἰώνων.

Ἡ ἄλωση γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εἶναι σπουδαία ἱστορικὴ σελίδα. Γιὰ τοὺς Ἕλληνας, ἔχει πολὺ μεγαλύτερη ἀξία: Εἶναι στοιχεῖο ζωῆς. Καμιὰ, βέβαια, ἐπιστροφή σὲ παλιὰ δικαιώματα, καμιὰ διεκδίκηση ἐδαφῶν, καμιὰ ἀπαίτηση ἀπὸ τὸν Νικητὴ, πού ἔχει τώρα κάθε λόγο νὰ πανηγυρίζει χωρὶς καὶ νὰ ταπεινώνει τὸν ἀντίπαλο πού φάνηκε ὅσο τουλάχιστον κι αὐτὸς ἀντρας καὶ μαχητής. Ἀλλὰ πέρα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα αὐτά, τὸ Μεγάλο Παραμῦθι τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πού δὲν ἔχασε τίποτα στὰ πεντακόσια χρόνια πού πέρασαν κι οὔτε θὰ χάσει σὲ ὅσα ἄλλα κι ἂν περάσουν. Καὶ τὸ παραμῦθι αὐτὸ τὸ τρέφει, τὸ ἀπλώνει καὶ τὸ ριζώνει σὲ κάθε Ἑλληνικὴ ψυχὴ μιὰ πράξη, πού θὰ τὴν λέγαμε κι αὐτὴν Ἑλληνικὴ ἂν ἐκάναμε τὸ λάθος νὰ νομίζουμε ὅτι ὁ ἡρωϊσμός εἶναι ἀρετὴ μόνον τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πράξη αὐτὴ βεβαιώνεται ἀπ' ὅλους τοὺς ἱστορικούς, Ἕλληνας καὶ ξένους, καὶ συνοψίζεται μὲ τὰ ἴδια λόγια πούκάθε τόσο σκαλίζει ἡ Ἱστορία στὴν πέτρα ἢ στὸ χαλκὸ γιὰ τὴν

Ἑλληνική εὐψυχία: Οἱ τελευταῖοι Βυζαντινοὶ ἔκαμαν ὁλόκληρο τὸ χρέος τους, τὸ χρέος ποὺ συναισθάνονταν ὅτι εἶχαν ὅταν ἔβλεπαν ν' ἀφήνει τὴν πνοή της, ἀπάνω στὰ δικά τους τὰ χέρια, μιὰ χιλιόχρονη Αὐτοκρατορία.

Ἱστορική, λοιπόν, ἔρευνα πρέπει νὰ εἶναι οἱ σελίδες τοῦ Ἀφιέρωματος τοῦτου, ποὺ τὸ ὀφείλαμε στοὺς ἀναγνώστες μας καὶ σὰν Ἕλληνες καὶ σὰν ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν πορεία ἑνὸς πνευματικοῦ ὄργανου ποὺ δὲν περιορίζει τὴν ἀποστολή του μόνο στὴ συγκέντρωση ἐκλεκτῶν λογοτεχνικῶν κειμένων ἀλλὰ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀνοδο τῆς στάθμης τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ γιὰ τὴ διαμόρφωση ἐθνικῆς ζωῆς, καλὰ θεμελιωμένης σὲ καθαρὲς καὶ γόνιμες ἀξίες. Καὶ τὴν ἱστορική αὐτὴ ἔρευνα, τώρα πιά, ἔπειτ' ἀπὸ πεντακόσια χρόνια, τίποτα δὲ θὰ μᾶς δυσκόλευε νὰ τὴν κάνομε μαζί μὲ τοὺς Τούρκους, προπάντων μαζί μὲ τοὺς σημερινούς Τούρκους, ποὺ κατάλαβαν, ὅπως κ' ἔμελλε, ὅτι ἔχουμε κοινὰ πεπρωμένα μέσα στὴ νέα σύνθεση τοῦ κόσμου ποὺ ὀλοένα γίνεται καὶ ὀλοένα καθαρότερη μορφή παίρνει, καὶ πολὺ καλὰ ξαίρουν ὅτι καμιὰ ἱστορική διαπίστωση δὲν εἶναι αἰχμὴ γι' αὐτοὺς ἢ κίνδυνος.

Στὸ μεγάλο ὅμως Ἑλληνικὸ Παραμῦθι, ποὺ θὰ μᾶς τὸ δώσουν ὅσοι λογοτέχνες συνεργάζονται στὸ τεῦχος τοῦτο, θὰ βρεθοῦμε μόνοι. Ἡ Ἱστορία, ἢ Ἑλληνική ἢ Ὀθωμανική, θὰ μπορούσε νὰ μὴ γραφεῖ ἀπὸ Ἕλληνα ἢ ἀπὸ Τούρκο. Καὶ δὲ θὰ ἦταν σπάνια ἢ περίεργη, — ὅπως καὶ δὲν εἶναι, — ἢ παρουσία ἑνὸς ξένου ἱστορικοῦ. Μὰ στὴν Ἑλληνική ἢ τὴν Τουρκική ἐθνική ζωὴ μόνο Ἕλληνες καὶ μόνο Τούρκοι ὑπάρχουν, ἀναπνέουν καὶ δίνουν τὴ ζωντάνια καὶ τὴ χαρὰ, τὴ δόξα ἢ τὴν ταπείνωση. Καὶ ἢ Ἀλωση εἶναι ἱστορικὸ γεγονός, εἶναι ὅμως καὶ μῦθος, εἶναι καὶ παραμῦθι, εἶναι ὁ μεγάλος ἐθνικὸς καημός.

Ἔτσι, διπλὴ προσφορὰ προσπαθήσαμε νὰ εἶναι τὸ Ἀφιέρωμα τοῦτο. Οἱ ἐπιστήμονες, στίς σελίδες ποὺ ἀκολουθοῦν, θὰ μᾶς παρουσιάσουν τὴν ἱστορική ἀλήθεια, ποὺ εἶναι βέβαιον ὅτι λίγοι τὴν ξαίρουν καὶ ἀκόμα λιγότεροι θέλουν νὰ τὴν δεχτοῦν. Ἀλλωστε καὶ μόνο ὁ Ἐπίλογος τοῦ α' μέρους τοῦ

Ε' τόμου τῆς «Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» τοῦ Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου μᾶς καλεῖ νὰ ἐλέγξουμε τίς εἰδήσεις ποὺ μᾶς ἔδωσαν δικοί μας καὶ ξένοι ἱστορικοὶ καὶ νὰ ἀναθεωρήσουμε κάποιες πλάνες. Συμπεραίνει ὁ ἱστορικὸς τοῦ Ἔθνους:

«Ἡ ἱστορία μνημονεύει πολλῶν καταστροφῶν αἰτίνας ἐκ πρώτης ὀψεως φαίνονται δραματικώτεροι καὶ καταπληκτικώτεροι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνταῦθα τρώντι τὸ δίκαιον καὶ ἡ βία ἀντιπαρετάχθησαν κατ' ἀλλήλων μετὰ ψυχροῦ τινος αἵματος· οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐμονομάχησαν ἀταράχως, ἤμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν, ὁ μὲν Μωάμεθ θαρρῶν εἰς τὴν ὑλικὴν δύναμιν, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος πεποιθὺς εἰς τὸν ἠθικὸν θρίαμβον· τούτου δ' ἕνεκα οὐδ' ὁ φόβος ἀπέβη ὑπερβολικὸς, καὶ τοσοῦτος μόνον ὅσος ἤρκει ἵνα ἀσφαλίσθῃ ἡ νίκη τῆς βίας καὶ ἡ τιμὴ τοῦ δικαίου*. Πράγματι ὅμως οὐδεμία τῶν ἱστορικῶν καταστροφῶν ἀπέβη τραγικώτερα. Διότι διὰ τῆς ἀλώσεως ταύτης δὲν ἔπεσε μόνη ἢ κυριευθεῖσα πόλις, δὲν ἔπεσε μόνη ἢ καταλυθεῖσα βασιλεία, ἀλλ' ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἐπεσκιάσθη κόσμος ὀλόκληρος πραγμάτων καὶ δογμάτων, ὁ κόσμος ὁ ἑλληνικὸς».

Ἡ ἔρευνα, λοιπόν, γύρω ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία καὶ τὴν Ἀλωση δὲν ἐτελείωσε. Ἀλλὰ μήπως ἡ ἱστορική καὶ ἐθνική αὐτὴ σελίδα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐξαντλημένη γιὰ τὴ λογοτεχνία; Ὁ λογοτεχνικὸς μας κόσμος, ποὺ μὲ προθυμίαν, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπιστήμονες, συνεργάστηκε γιὰ τὴν καλὴ συγκρότηση τοῦ Ἀφιέρωματος, δείχνει καὶ πάλι πόσο ζεῖ στὴν ψυχὴ μας αὐτὸ τὸ μεγάλο Ἑλληνικὸ Παραμῦθι, ποὺ ἀπλώνει τόσο πένθος ὅταν φτάσει στὴν Ἀλωση καὶ στὴ θαυμαστὴ θυσία τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν, ἀλλὰ καὶ μᾶς λέει ἀκόμη μιὰ φορὰ ὅτι ποτὲ οἱ Ἕλληνες δὲ φάνηκαν κατώτεροι ἀπὸ τὴν εὐθύνη ποὺ τοὺς ἐμπιστεύθηκε ἡ Ἱστορία στὰ ἀποφασιστικὰ γυρίσματα τοῦ καιροῦ καὶ στίς δραματικὰς συγκρούσεις τῶν ἀνθρώπων.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

* Ἰπογραμμίζουμε ἑμεῖς.